

STRANDENGE OG FERSKE ENGE I GULD- BORGSUND KOMMUNE SOM POTENTIELLE AFLASTNINGSOMRÅDER FOR BRAMGÆS

Del 2: Barrierer og muligheder for genetablering af afgræssede strandenge

Teknisk rapport fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

nr. 191

2021

AARHUS
UNIVERSITET

DCE – NATIONALT CENTER FOR MILJØ OG ENERGI

[Tom side]

STRANDENGE OG FERSKE ENGE I GULD-BORGSUND KOMMUNE SOM POTENTIELLE AFLASTNINGSOMRÅDER FOR BRAMGÆS

Del 1: Barrierer og muligheder for genetablering af afgræssede strandenge

Teknisk rapport fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

nr. 191

2021

Sandie Lohse Sørensen
Jesper Madsen

Aarhus Universitet, Institut for Bioscience

AARHUS
UNIVERSITET

DCE – NATIONALT CENTER FOR MILJØ OG ENERGI

Datablad

Serietitel og nummer:	Teknisk rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 191
Kategori:	Rådgivningsrapporter
Titel:	Strandenge og ferske enge i Guldborgsund Kommune som potentielle aflastningsområder for bramgæs
Undertitel:	Del 2: Barrierer og muligheder for genetablering af afgræssede strandenge
Forfattere:	Sandie Lohse Sørensen og Jesper Madsen
Institution:	Aarhus Universitet, Institut for Bioscience
Udgiver:	Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi ©
URL:	http://dce.au.dk
Udgivelsesår:	Januar 2021
Redaktion afsluttet:	Januar 2021
Faglig kommentering:	Ole Roland Therkildsen
Kvalitetssikring, DCE:	Jesper R. Fredshavn
Finansiel støtte:	Miljøstyrelsen og 15. Juni Fonden
Bedes citeret:	Sørensen, S.L. & Madsen, J. 2021. Strandenge og ferske enge i Guldborgsund Kommune som potentielle aflastningsområder for bramgæs. Del 2: Barrierer og muligheder for genetablering af afgræssede strandenge. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 32 s. - Teknisk rapport nr. 191 http://dce2.au.dk/pub/TR191.pdf
	Gengivelse tilladt med tydelig kildeangivelse
Sammenfatning:	Et stigende antal overvintrende bramgæs i Guldborgsund Kommune forårsager skader på afgrødemarker. Det vil derfor være hensigtsmæssigt at etablere alternative fourageringsområder, der kan aflaste de dyrkede arealer. Strandenge i området vil kunne medvirke hertil, men omkring halvdelen af engene er i dag uden husdyrafgæsning og dermed uegnede for bramgæs. Nærværende undersøgelse viste, at der skal være et økonomisk incitament for at flere lodsejere ønsker at lade deres strandenge afgræsse, men at dette er svært at opnå, da mange af strandengene er små. Myndighedernes lovkrav og sanktioner i forbindelse med gældende tilskudsordninger for afgæsning opfattes også af mange lodsejere som en barriere. For at opnå større afgræssede områder vil det være fordelagtigt at etablere sammenhængende græsningsfolde, udført i samarbejde mellem lodsejere og under medvirken af myndigheder, kvægholdere og interesseorganisationer. Et ekstensivt græsningstryk kan være optimalt både for gæs og biodiversiteten.
Emneord:	Bramgås, strandeng, naturpleje, græsning, biodiversitet
Layout:	Grafisk Værksted, AU Silkeborg
Foto forside:	Eksempel på strandeng, der er tæt afgræsset af bramgæs, med en tilgroet holm i baggrunden. Roden Fed, Guldborg Sund Bredning, maj 2019. Foto: Palle Sørensen
ISBN:	978-87-7156-558-4
ISSN (elektronisk):	2244-999X
Sideantal:	32
Internetversion:	Rapporten er tilgængelig i elektronisk format (pdf) som http://dce2.au.dk/pub/TR191.pdf

Indhold

Sammenfatning	5
Summary	6
1 Indledning	7
1.1 Baggrund og problemstilling	7
1.2 Formål og forskningsspørgsmål	7
1.3 Projektets forventede udkomme	7
1.4 Taksigelser	8
2 Metode	9
2.1 Interviews	9
2.2 Udvalgelse af respondenter	9
2.3 Spørgsmålene	10
2.4 Tilskudsordninger	10
2.5 Workshop og interessenter	10
2.6 Analysemetode	11
2.7 Habitatvalg og biodiversitet	11
3 Resultater	12
3.1 Interviews	12
3.2 Workshop	17
4 Diskussion	21
4.1 Validitet af interviews og workshop	21
4.2 Indstilling til afgræsning som praksis	21
4.3 Udfordringer på øerne	21
4.4 Økonomi	22
4.5 Myndighedskrav	22
4.6 Naturlige udfordringer	23
4.7 Biodiversitet	23
4.8 Bramgæssenes habitatvalg	26
4.9 Bramgæs og biodiversiteten	27
5 Konklusion	29
6 Referencer	30
Appendix 1	32

[Tom side]

Sammenfatning

Et stigende antal overvintrende bramgæs i Guldborgsund Kommune forårsager skader på afgrødemarker. Det vil derfor være hensigtsmæssigt at etablere alternative fourageringsområder, der kan aflaste de dyrkede arealer. Om foråret udgør strandene bramgæssenes foretrukne fødesøgningshabitat, men de er for en stor dels vedkommende præget af tilgroning som følge af manglende afgræsning med husdyr og er derfor ikke egnede som habitat for bramgæs. Udover at gøre strandene mere attraktive for bramgæs kan afgræsning med husdyr fremme strandenes biodiversitet. Et ekstensivt græsningstryk tilpasset den pågældende strand kan således være optimalt både for gæs og biodiversiteten. Gennem interviews og en workshop er det undersøgt, hvorfor der ikke længere er afgræsning på strandene, og hvilke forudsætninger, der skal være til stede for at genetablere afgræsningen. Undersøgelsen viste, at der skal være et økonomisk incitament, for at flere lodsejere ønsker at lade deres strande afgræsse, men at dette er svært at opnå, da mange af strandene er små. Myndighedernes lovkrav og sanktioner i forbindelse med gældende tilskudsordninger for afgræsning opfattes også af mange lodsejere som en barriere. Andre udfordringer inkluderer strandenes hydrologi, sumphuller i engene, næringsfattighed, dårlige vejforhold, usikker drikkevandsforsyning, transport af dyr, hegning og tilsyn. For at opnå større afgræssede områder vil det være fordelagtigt at etablere sammenhængende græsningsfolde i samarbejde mellem lodsejere, f.eks. i form af græsningslaug, under medvirken fra myndigheder, kvægholdere og interesseorganisationer. Igennem samarbejde og tydelig kommunikation vil der være større sandsynlighed for at nå målet om flere afgræssede strande.

Summary

An increasing number of wintering barnacle geese in Guldborgsund Municipality, southeast Denmark, cause conflicts with agricultural interest. It would therefore be desirable to establish alternative foraging areas to reduce the use of agricultural habitats by the geese. During spring barnacle geese prefer salt marshes and grasslands as foraging habitats, but a large proportion of the salt marshes are inappropriate because they are overgrown due to lack of livestock grazing. Grazing will also have a positive effect on salt marsh biodiversity. Hence, an extensive livestock grazing pressure, adapted to the conditions of the terrain and nutrition status, can be beneficial for both geese and biodiversity. Through interviews with landowners and a workshop with environmental managers, agricultural specialists and cattle keepers it was investigated why grazing of salt marshes was no longer performed and which preconditions need to be in place to reestablish grazing. The study showed that there needs to be an economic incentive for landowners to engage but this is difficult to achieve because many salt marsh parcels are too small. Strict legal requirements and sanctions related to agro-environmental subsidy schemes for grazing were seen as a barrier. Other challenges were hydrological conditions, poor nutritive conditions, difficult logistics for transport of livestock, provision of drinking water, fencing and supervision. The incentives could be improved by creation of larger connected grazing pens in collaboration among landowners, and in association with authorities, livestock keepers and relevant NGOs. Through collaboration and clear communication there will be a greater probability of achieving the goal of more grazed salt marshes.

1 Indledning

1.1 Baggrund og problemstilling

Et stigende antal af gæs, især bramgæs, anvender bl.a. områder i og omkring Guldborgsund Kommune som overvintringsområde. Det betyder, at udvalgte lodsejere i Guldborgsund Kommune har oplevet stigende udfordringer med at fouragerende bramgæs forvolder skader på afgrøder gennem hele vinterhalvåret. Derfor er her en tiltagende konflikt mellem lodsejernes økonomiske interesser og beskyttelsen af bramgæs, som er fredet i henhold til EU's fuglebeskyttelsesdirektiv. I en tidligere undersøgelse (Madsen m.fl., 2020) er der foretaget en analyse af gæssenes respons på forskellige forvaltningsmæssige tiltag med hensigt på at mindske markskader. Madsen m.fl. (2020) konkluderede bl.a., at afgræssede strandenge var gæssenes foretrukne fourageringshabitat om foråret. Dog indebærer den i dag gængse landbrugspraksis ofte, at strandengene ikke længere afgræsses, hvilket har medført tilgroning. Tilgroede strandenge er uegnede som fourageringssted for bramgæs. En kortlægning af engenes tilstand i sommeren 2020 viste, at omkring halvdelen af i alt 900 hektar strandenge og ferske enge i den sydlige del af Guldborgsund Kommune var tilgroede og ikke egnede som fourageringsområde for bramgæs (Pedersen & Madsen, 2021). I denne undersøgelse belyses muligheder og udfordringer i forhold til at etablere en ny praksis for strandengsforvaltningen med henblik på at gøre dem mere attraktive for bramgæssene om foråret. Dette vil kunne bidrage til at reducere konflikten mellem landbrugsinteresser og gæs, samtidig med at kunne øge biodiversiteten på arealerne.

1.2 Formål og forskningsspørgsmål

Dette projekt har sit udspring i et tidligere projekt, udført af Madsen m.fl. (2020) i Guldborgsund Kommune. Projektet rejste nye spørgsmål angående mulighederne for at opnå større arealer med afgræssede strandenge som led i den regionale forvaltning af bramgæs. Følgende hovedspørgsmål ønskes besvaret:

1. Hvorfor er en stor del af strandengene i forsøgsområdet ikke forvaltede med afgræsning?
2. Hvordan kan afgræsning genetableres?
3. Hvilken betydning har strandengsafgræsningen for bramgæssenes habitatvalg og for biodiversiteten?

1.3 Projektets forventede udkomme

Med denne rapport gives et tværfagligt indspil til diskussionen om, hvordan der kan skabes en mere integreret forvaltning af bramgæs, konkret i Guldborgsund Kommune, men også mere bredt. Rapporten påpeger en række barrierer for, og årsager til, en landbrugspraksis, der inkorporerer hensynet til gæs. Ved at danne grundlag for en dialog mellem interessenterne kan rapportens forslag til løsninger forhåbentligt bidrage til en udvikling af en fremtidig forvaltning, som vil komme ikke bare gæs, men også biodiversitet til gode, og dermed også være med til at reducere konflikten omkring gæssene.

1.4 Taksigelser

Først og fremmest tak til respondenterne i forsøgsområdet, som har medvirket ved at stille op til interviews med stor velvilje. Samtidig tak til deltagerne på workshoppen, som bidrog med nye perspektiver og konstruktive løsningsforslag. Særlig tak til Anita Pedersen, Guldborgsund Kommune, som har givet en introduktion til området og været behjælpelig med oplysninger om tilskudsordninger, mm. og til Hans Peter Hansen, DCE/AU som har bistået med vejledning om anvendelse af den kvalitative interviewmetode og kommentering af tidligere udkast af denne rapport. Projektet blev finansieret af Miljøstyrelsen og 15. Juni Fonden (projekt ”Integreret adaptiv forvaltning af gæs”).

2 Metode

2.1 Interviews

Der blev anvendt kvalitative, semistrukturerede interviews (Brinkmann & Tanggaard, 2015) af ti udvalgte lodsejere i den sydlige del af Guldborgsund Kommune. Otte interviews blev udført af Sandie Lohse Sørensen (SLS) og to interviews blev udført af Jesper Pedersen, DCE/AU, og blev suppleret ved opfølgende samtaler (udført af SLS). Interviews blev udført i september-oktober 2020. Alle interviews havde en varighed på 30-60 minutter og blev foretaget i respondenternes hjem eller på deres matrikel. Da formålet var at afdække og forstå, hvorfor der ikke blev udført afgræsning på strandengene, og hvordan afgræsning kunne genetableres, blev interviews målrettet mod lodsejere, som rådede over strandenge i området. Det var hensigten med de semistrukturerede interviews at forstå problemstillingen ud fra respondenternes perspektiv (livsverden) (Brinkmann & Tanggaard, 2015), dvs. det perspektiv, der er forankret i den kontekst og under de vilkår som respondenterne oplever. Hvert enkelt interview blev optaget og derefter sammenfattet skriftligt. Respondenterne blev på forhånd informeret om, at optagelserne kun var til udarbejdelse af resumé, og at de ville blive anonymiseret i den efterfølgende formidling af projektets analyse og resultater. Det optagede materiale bliver slettet ved projektets afslutning. Der blev givet tilladelse fra alle respondenter til kontakt ved eventuelle opfølgende spørgsmål, hvilket blev benyttet.

2.2 Udvalgelse af respondenter

Respondenterne blev udvalgt ud fra et ønske om at få repræsenteret et så bredt udsnit af de opfattelser, som hersker i området. Derfor blev respondenterne udvalgt blandt lodsejere ud fra deres areals størrelse (strandenge) og dets nuværende afgræsningsstatus. Der blev udvalgt fire store lodsejere, som hver især rådede over 6-20 strandengsmatrikler, og seks små lodsejere som hver især rådede over 1-3 strandengsmatrikler. Der blev for hver af de to grupper udvalgt respondenter både med og uden en nuværende afgræsningspraksis (se Tabel 1). I forlængelse af dette var der et ønske om at tale med de lodsejere, der besad nogle af øerne, da disse ville være oplagte som aflastningsområder for bramgæs. I forsøget på at opnå et repræsentativt udsnit af respondenter, blev også kvindelige lodsejere forsøgt kontaktet. Det lykkedes imidlertid ikke at få kontakt med nogen af de få kvindelige lodsejere. Alle respondenter udviste en stor gæstfrihed og velvilje til at svare på alle spørgsmål. To af respondenterne inviterede til besigtigelse af deres respektive strandengsområder. Dette bidrog til at give et bedre billede af, hvordan områderne så ud og hvilke udfordringer der forelå.

Tabel 1. Oversigt over hvordan respondenterne fordelte sig ift. antal af strandengsmatrikler og deres nuværende praksis. Der er to krydser hos to respondenter, hvilket betyder, at de havde strandenge både med og uden afgræsning.

	Stor lodsejer 6-10 strandengsmatrikler Afgræsning	Lille lodsejer 1-3 strand- engsmatrikler Afgræsning	Stor lodsejer 6-10 strandengsmatrikler Ikke afgræsning	Lille lodsejer 1-3 strand- engsmatrikler Ikke afgræsning
Respondent 1 (Ø-besidder)	X		X	
Respondent 2	X			
Respondent 3		X		
Respondent 4				X
Respondent 5				X
Respondent 6		X		
Respondent 7				X
Respondent 8 (Ø-besidder)		X		
Respondent 9a og 9b (Ø-besidder)	X		X	
Respondent 10 (Ø-besidder)	X		X	

2.3 Spørgsmålene

Interviewguiden blev udformet med afsæt i fem temaer, der fungerede som guideline, men med mulighed for at udforske nye vinkler i løbet af samtalen. Første tema ”baggrund” var indledende spørgsmål og skulle fungere som gængse spørgsmål. Respondenten havde her mulighed for at opnå en tryghed i interviewet. I dette tema blev der mulighed for at opnå enighed om, hvilke strandengsområder der skulle tales om. Andet tema var ”naturinteresser”, hvor ønsket var at opnå en bedre forståelse af respondentens personlige forhold til naturen og specifikt bramgæs. Tredje og fjerde tema handlede om, hvorvidt der pt. var afgræsning eller ej, og indeholdt mere faktuelle spørgsmål. Femte tema handlede om ”fremtiden”, som skulle afdække respondentens perspektiv på forandring og samarbejde om ny praksis i fremtiden.

2.4 Tilskudsordninger

Som forberedelse til interviewene blev der afholdt et møde med chefkonsulent Anita Pedersen fra Guldborgsund Kommune. Hun arbejder bl.a. med naturgenopretning af engarealer og besidder stor viden om lokalområdet, det politiske system og tilskudsordningerne. Hun gav en introduktion til de tilskudsordninger, der kan komme i spil ifm. strandengsforvaltning.

2.5 Workshop og interessenter

Med henblik på at undersøge mulighederne for at genetablere afgræsning blev der afholdt en workshop for 10 udvalgte personer, som udover Jesper Madsen, Jesper Pedersen og Sandie Lohse Sørensen fra DCE/AU, var repræsentanter fra Guldborgsund Kommune, Naturstyrelsen, VKST (landbrugsrådgivningsselskab), Dansk Ornitologisk Forening, Danmarks Jægerforbund og kvægholdere. Her blev resultaterne fra kortlægningen af engenes tilstand og interviewene med lodsejerne fremlagt, og der blev diskuteret forskellige løsningsforslag. Samtidig blev emnet nuanceret og andre vinkler på udfordringerne blev fremlagt.

For at udmønte en succesfuld forvaltning af strandengene i området, er det nødvendigt at afdække de mange interesser. Kun herved er det muligt at forstå, hvilke hensyn der er vigtige for de mange mulige interessenter, idet dette samtidig vil øge bevidstheden om, hvilket oplysningsarbejde, der er behov for. Derfor var det vigtigt på workshoppene at være særlig lydhør overfor og opmærksom på hvilke dagsordner, incitamenter og værdier, der kunne ligge til grund for de forskellige perspektiver, der blev fremlagt.

2.6 Analysemetode

Den første del af projektet bygger på den fænomenologiske videnskab. De semistrukturerede interviews gav således god mulighed for at forfølge temaer, som opstod i selve samtalen med de udvalgte respondenter (Brinkmann & Tanggaard, 2015). Der blev forsøgt at forstå deres perspektiv ud fra en hermeneutisk forståelse (Voxted, 2006), hvilket indebærer et forsøg på at forholde sig kritisk til interviewerens antagelser og fortolkninger, samtidig med en bevidsthed om at respondenterne (lodsejerne) udtrykte sig ud fra vedkommendes fortolkede verden. I den fænomenologiske og hermeneutiske tilgang ligger der også en erkendelse af, at det ikke er muligt at forske ud fra én neutralitet eller at nå frem til én sandhed. Omvendt har tilgangen givet bedre forudsætninger for at forstå respondentens livsverden.

2.7 Habitatvalg og biodiversitet

For at belyse det tredje hovedspørgsmål angående strandengsafgræsningens betydning for bramgæssenes habitatvalg og for biodiversiteten (se afsnit 1.2) blev der gennemgået en række videnskabelige artikler om bramgæs, deres valg af habitater, effekt af afgræsning og påvirkningen af biodiversiteten. Denne litteratur belyste flere vinkler af mulige effekter ved strandengsafgræsning, set i forhold til både gæssenes foretrukne habitat og biodiversiteten generelt.

3 Resultater

3.1 Interviews

3.1.1 Respondenternes baggrund

Samtlige 10 respondenter i forsøgsområdet var mænd, hvoraf fire var under 60 år, mens seks var over 60 år. Otte af respondenterne drev landbrugsaktiviteter på den pågældende ejendom. Syv ud af 10 respondenter havde landbrug som fuldtidserhverv. Syv var enten barnefødt på stedet eller var barnefødt i nær tilknytning til området.

Tabel 2. Oversigt over respondenternes faktuelle baggrund, beskæftigelse og strandengsareal og drift på ejendommen.

	Alder	Køn	Ejendomsdrift	Fuldtid/deltid/ bibeskæftigelse/pensionist	Hektar strandeng og afgræsning?
Respondent 1	<60	Mand	Planteavl	Fuldtid	25 ha., hvoraf 20 ha. afgræsses
Respondent 2	<60	Mand	Mælkeproducent + planteavl	Fuldtid	28 ha. (+10 ha. som forpagtes) Afgræsses
Respondent 3	60+	Mand	Ingen	Pensionist	8 ha. Afgræsses
Respondent 4	<60	Mand	Svineproducent + planteavl	Fuldtid	6-7 ha. Ikke afgræsset
Respondent 5	60+	Mand	Planteavl	Fuldtid	3 ha. Ikke afgræsset
Respondent 6	60+	Mand	Planteavl	Fuldtid	6 ha. (+ 9 ha. som drives sam- men med sønnen) Afgræsses
Respondent 7	60+	Mand	Planteavl	Bibeskæftigelse + pensionist	3,5 ha. Ikke afgræsset
Respondent 8 (re- præsenterer flere anpartshavere)	60+	Mand	Nogle af anpartsha- verne har planteavl	Pensionist	22 ha. Afgræsses
Respondent 9a og 9b	<60	Mand	Planteavl	Fuldtid	50-70 ha., hvoraf 2-3 ha. afgræsses
Respondent 10	60+	Mand	Planteavl	Fuldtid	200 ha., hvoraf 180 ha. afgræs- ses

3.1.2 Naturinteresser

Respondent nr. 3, 6, og 8 udtrykte eksplicit stor glæde og fornøjelse for den natur, strandengene tilbyder. De resterende respondenter beskrev også glæde ved naturen om end ikke i samme grad. Til gengæld lagde de mere vægt på det økonomiske aspekt i deres syn på naturen. Samtidig var jagt som hobby-beskæftigelse og indtægtskilde også en faktor for nogle af respondenterne. Særligt to af respondenterne gav udtryk for stor jagtlig interesse med tilknyt- tet biotoppleje, som havde til formål at tilgodese vildtet på udvalgte steder samtidig med udsåning af fodermarker. To respondenter (nr. 3 og 6) fortalte, at der ikke blev drevet jagt på deres områder, hvilket var et bevidst valg, da de ikke havde jagtinteresser, men ønskede at give fugle- og dyrelivet fred til at udfolde sig.

3.1.3 Udfordringer med bramgæs og egne løsninger

Syv af respondenterne oplevede bramgæssene som et problem på deres landbrugsarealer, men kun to udtrykte det som et meget stort økonomisk problem (respondent nr. 2 og 9). De respondenter, som var belastet af bramgæssene, fortalte om forskellige tiltag, de selv udførte for at modvirke skaderne forårsaget af bramgæssene. Fire ud af de otte respondenter, der var planteavlere, fortalte, at de i forvejen såede – eller kunne så - vinterafgrøderne tidligt. Vinterafgrøderne er de mest udsatte afgrøder for bramgæssenes fouragering, men er mere modstandsdygtige, jo længere de er i væksten, inden bramgæssene ankommer. Ulempen med tidlig såning af vinterafgrøder er, at der skal sprøjtes en ekstra gang pga. bladlus, der kan overføre virusset havrerødsot, fortalte flere af respondenterne. Respondent nr. 9a mente ikke, denne praksis var mulig for ham, da sprøjtningen skal times, hvilket bliver for besværligt. Til gengæld havde respondent nr. 9a forsøgt at lave en efterafgrødemark attraktiv for bramgæssene, i håb om at animere gæssene til at fouragere der, hvor det ikke gav ham en økonomisk belastning. De otte respondenter, der havde planteavl som erhverv, fortalte, at de skræmte gæssene væk, hvis de slog ned på deres afgrødemarker, enten ved hjælp af stationære skræmme midler, mere aktivt med hund eller ved at gå / køre ud og jage dem bort. Nogle anvendte også skræmmeskud. Men de samme otte respondenter mente, at bortskræmning af bramgæssene ikke er en holdbar løsning, fordi de blot fløj over til naboen, hvilket de egentlig ikke ønskede. Respondent nr. 4 fortalte, at der gerne måtte stå 10 bramgæs på hans agerjord, men ikke 1000. To respondenter udtrykte aktivt ønske om at bibeholde den udvidede regulering af bramgæssene, som det var tilfældet i forsøgsperioden i foråret 2019, hvor Aarhus Universitet havde fået en dispensation. Derudover ytrede én respondent kraftigt ønske om jagttid på bramgæssene inkl. skydepræmie.

3.1.4 Tilskudsordninger og afgræsning

Strandenge, der er over 2.500 m², er beskyttet i henhold til Naturbeskyttelseslovens §3. Samtidig er mange af de danske strandenge beliggende i Natura 2000-områder, heraf nogle som ”særligt udpegede Natura 2000-arealer”, hvilket har betydning for de tilskud, lodsejerne kan hjemsege. Områderne i Guldborgsund Kommune er udpeget i henhold til EU habitatdirektivet og fuglebeskyttelsesdirektivet med henblik på at yde naturtyper og arter en særlig beskyttelse. Samtlige respondenter havde strandenge, som er omfattet af både §3, Natura 2000-områder og særligt udpegede Natura 2000-arealer. Det betyder, at der er mulighed for at søge tilskud til afgræsningen. Ordningen gælder for disse ”særligt følsomme landbrugsområder”, og kaldes ”Miljøvenlig jordbrugsforanstaltninger - pleje af græs og naturarealer” (herefter PLG). Denne ordning har til formål at beskytte og forbedre biotopforholdene og biodiversiteten. Dette skal ske i kraft af afgræsning eller slæt på strandengene i sommerperioden, og der søges tilsagn for en 5-årig periode. Såfremt der vælges afgræsning, skal lodsejer yderligere vælge om der ønskes ordningen ”fast græsningstryk” i hele perioden 1. juni - 31. august, eller ordningen ”synligt afgræsset”, hvor arealet skal fremstå synligt afgræsset inden 15. september. ”Fast græsningstryk” omfatter dermed krav til antal og størrelse af græssende husdyr på det pågældende areal. ”Synligt afgræsset” giver derimod videre rammer for lodsejer til at flytte rundt på de græssende dyr, hvis blot kravene er opfyldt (Landbrugsstyrelsen, 2018). De økonomiske forhold inkl. de basale lovkrav i forbindelse med ovennævnte ordninger fremgår af Tabel 3.

Tabel 3. Tilskudsordningernes størrelse, kombinationsmuligheder og basale lovkrav.

	Type 66 (kan IKKE kombineres med grundbetaling)	Type 67 (Kan kombineres med grundbetaling)	
Synligt afgræsset	2.600 kr./ha.	1.650 kr./ha.	
	Her gælder det, at mindst 50% af plantedækket er tydeligt afbidt. Her er IKKE et krav om vegetationshøjde.	Hvis der kombineres med grundbetaling gælder det, at mere end 50% af plantedækket skal bære præg af afgræsning OG skal være under 40 cm. højt.	Hvis der IKKE søges grundbetaling gælder det, at mindst 50% af plantedækket er tydeligt afbidt. Her er IKKE et krav til vegetationshøjden.
Fast græsningstryk	1.650 kr./ha.	Ikke mulig.	
	Her gælder det, at der skal gå mindst 1,2 storkreaturer/ha. i hele perioden 1. juni-31. august.		

Der var syv respondenter, der enten havde afgræsning på hele deres strandengsareal eller på udvalgte dele af dem. Årsagen til at der blev foretaget afgræsning var varierende, men fælles for alle var, at det kunne betale sig økonomisk. Ingen havde altså underskud ved strandengsafgræsningen, dog var der stor variation i, hvor stort afkastet var. Tre ud af syv respondenter med afgræsning udtrykte, som nævnt ovenfor, en særlig naturmæssig interesse i strandengene, og beskrev økonomien i afgræsningen som mindre vigtig, bare det som minimum gav et overskud. Én respondent (nr. 6) beskrev strandengene som ”hans lille hobbyprojekt” og antydede dermed, at der ikke var betydelig økonomisk gevinst ved afgræsningen. Samme udsagn lød fra en anden respondent (nr. 8), som beskrev en historisk og familiær tilknytning til de afgræssede strandenge, og dermed at den økonomiske faktor ikke var essentiel. En tredje respondent (nr. 3) fortalte ligeledes, at afgræsningen ikke skulle være en økonomisk gevinst, men at de afgræssede strandenge gav ham glæde. Glæden oplevede han ved at se på kvæget, der græssede, og ”den smukke strandeng som blomstrer og er i balance”, som en effekt af afgræsningen.

For de resterende fire ud af de syv respondenter indgik afgræsningen som en del af en større drift, og blev primært foretaget med en økonomisk gevinst for øje.

3.1.5 Samarbejde i forbindelse med afgræsning

Fire ud af de syv respondenter, der havde afgræsning, havde samtidig et samarbejde med andre lodsejere af tilstødende strandenge. Der var i den forbindelse etableret fælles afgræsning, hvor større områder var heget på tværs af skel. Seks ud af de syv respondenter med afgræsning havde en kvægholder til at udføre afgræsningen, med meget varierende aftaler. Se Appendix 1 for oversigt over afgræsningsaftalerne mellem lodsejer og kvægholder.

3.1.6 Udfordringer med afgræsning

Seks ud af de syv respondenter med afgræsning mente, at reglerne i forbindelse med afgræsningsordningerne var for stramme. Respondent nr. 9a udtrykte frygt for sanktioner, hvis ikke afgræsningen levede op til de fastsatte krav. Respondent nr. 9b udtrykte, at der var strenge regler, som besværliggjorde afgræsningen. Eksempelvis fortalte respondent nr. 9b, at kørerne kan

være selektive ift. skræpper og andet vegetation, hvilket kan medføre sanktioner fra myndighederne. Han fortalte, at myndighederne kan sanktionere hårdt og ikke blot indenfor PLG-ordningens tilskud, men også på det konventionelle EU-tilskud. Respondent nr. 6 og 10 udtrykte også utryghed over for sanktionerne, såfremt der ikke blev levet op til lovkravene ifm. vegetationshøjden, og fortalte, at myndighederne kan tilbagekræve tilskuddet for hele tilsagnsperioden. Det førte til overvejelser om at fravælge pleje af strandene for respondent nr. 6. Respondent nr. 2 gav også udtryk for, at der er store besværligheder med græsningsordningen, og særligt den kontrol der følger med. Han fortalte, at køerne er selektive, og derfor er noget vegetation højere end andet, hvilket ikke blev tilladt under græsningsordningen. Samtidig fortalte respondent nr. 2, at der kan forekomme tørre og våde perioder, hvilket også besværliggør overholdelsen af græsningskravene. Det gav anledning til overvejelser om at droppe afgræsningen. Lignende udsagn lød fra respondent nr. 1, som beskrev det som logisk, at der i perioder er mere vækst end andre, hvilket betød, at han gerne ville have videre rammer til selv at kunne bestemme, hvor mange dyr der skal græsse i hvilke perioder.

Der blev anvendt forskellige kvægracer til afgræsning på strandene (Tabel 4). Valget af race er en balance imellem kvægets hårdførhed (evnen til at gå på de våde strandene) og dets kødkvalitet (herunder økonomi) ved slagtning. Eksempelvis udtrykte respondent nr. 3, at Dexterkvæget havde vist sig at være hårdfør og godt egnet til strandene; dog mente flere respondenter, at racen ikke er et økonomisk rentabelt kødkvæg.

Tabel 4. Oversigt over hvilke kvægracer der foretog afgræsningen på strandene og i hvilken periode.

	Race	Periode	Kommentar:
Respondent nr. 1	En slags Limousine	Maj-oktober	Rigtig gode dyr til opgaven, de går også gerne i det våde og spiser også rørene.
Respondent nr. 2	Uspecificeret malkeko-race	Ca. 1.maj- september	Ville gerne sætte dyrene ud tidligere i foråret, men de hydrologiske forhold forhindrer dette.
Respondent nr. 3	Dexter	Ca. april-september	Det er en god race, da de ikke er tunge, og de er ikke kræsne. Dog spiser de ikke siv.
Respondent nr. 6	Angus	Maj-oktober	
Respondent nr. 8	Uspecificeret malkeko-race	Maj-september	Afgræsses nu af 16-19 kreaturer, hvilket ifølge respondenterne ikke er nok, da der er for høj vegetation.
Respondent nr. 9a og 9b	Limousine	Maj - september/oktober	Fungerer godt.
Respondent nr. 10	Angus, Limousine og Hereford	Maj-oktober/november	Ingen problemer, men de våde områder er også heget fra.

3.1.7 Manglende afgræsning

Der var tre respondenter, der slet ikke havde afgræsning på deres strandene, som alle var af mindre størrelse, hhv. 3, 3,5 og 7 ha. Alle strandene stod i tagrør nu, og der blev ikke foretaget nogen aktivitet på områderne. Der var heller ikke planer om afgræsning. For to af respondenterne (nr. 4 og 7) var årsagen til den fraværende afgræsning, at strandene er for våde i deres optik. Den tredje respondent (nr. 5) oplevede det som alt for "bøvlet" at etablere afgræsning på hans mindre strand (3 ha.). Ingen af de tre mente, at

det var muligt at slå strandengene. For respondent nr. 4 og 7 var det pga. de hydrologiske forhold, og for respondent nr. 5 pga. store sten. Respondent nr. 5 ville ikke have besværligheder med en eventuel etablering af afgræsning, og var villig til at tilbyde hans strandeng til formålet. Der blev ikke modtaget tilskud til de pågældende strandenge, derved forpligtede respondenterne sig ikke til at foretage nogen form for pleje eller vedligehold af områderne. Respondent nr. 4 fortalte ligeledes om besværlighederne med myndighederne, som han ikke ønskede skulle komme på yderligere kontrol ved en eventuel etablering af afgræsning.

Tre ud af 10 respondenter havde både områder med og uden afgræsning. Grunden til at alle / hele områder ikke blev afgræsset var for alle tres vedkommende besværlige hydrologiske forhold. Respondent nr. 10 fortalte ligeledes om frykten for kontrolmyndighederne ved at hegne større områder ind, da kvæget, som tidligere nævnt, kan være selektive og derved efterlade en varieret vegetationshøjde. Derfor udvalgte han nogle af de bedste strandengsområder til hegningen for på den måde at opretholde et optimalt græsningstryk og dermed sikre overholdelse af lovkravene. Tabel 5 giver en samlet oversigt over de barrierer, der blev fremhævet i forbindelse med interviewene, og hvor mange respondenter, der omtalte disse.

Tabel 5. Samlet liste over de barrierer respondenterne nævnte i forbindelse med muligheder for genetablering af afgræsning eller slåning på strandenge, på både fastland og småøer.

Barriere	Respondent nr.
Naturforhold	
Hydrologi	4, 7, 9, 10
Huller	4, 7, 10
Sten	1, 5, 9
For næringsfattigt	7
Logistik	
Dårlige/manglende vejforhold	4, 7
Usikker drikkevandsforsyning	7
Transport af dyr	1, 9, 10
Besværligt med tilsyn	9, 10
Hegning	4
Tilskudsordning/økonomi:	
Myndighedskrav	1, 4, 5, 9, 10
For lille areal	7, 5
Mangel på dyr	9
Ikke økonomisk rentabelt	5, 7, 9, 10

3.1.8 Andre løsninger for rydning af rørskov

For respondent nr. 4 og 7 kunne der foreligge en mulighed i at foretage en kontrolleret afbrænding af rørene på deres ikke-græssede strandenge, men begge forholdt sig skeptiske ift. sikkerheden og holdbarheden af en sådan løsning. Respondent nr. 9 og 10 forholdt sig også åbne omkring afbrænding af rørskov på deres områder. Dette gjaldt særligt for respondent nr. 9 som mente, at dette vil løse udfordringen med de store sten som besværliggør anden maskinel rydning. For respondent nr. 8, som var utilfreds med det lave græsningstryk, havde afbrænding også været overvejet.

3.1.9 Afgræsning på øerne

Fire ud af 10 respondenter ejede én eller flere øer i området. Kun én af dem var afgræsset, og denne afgræsningsaftale var pt. utilfredsstillende. De tre uafgræsede øer søgtes der intet tilskud til, og var derfor ude af drift. Årsagerne til den fraværende afgræsning på øerne var samlet set praktiske besværligheder, særligt transport af dyrene. Derudover fortalte respondent 10 om besværligheden ved at tilse dyrene på en ø, og han var derfor bange for, at der kunne opstå kritik, såfremt dyrene ikke trivedes optimalt. To fortalte også om usikre drikkevandsforhold på øerne. Alle fire stillede sig positive overfor at lade øerne afgræsse, såfremt der kunne findes løsninger på de praktiske udfordringer. Respondent nr. 1 fortalte, at han tidligere havde haft får på sin ø og oplevede dem som værende i god stand, når de kom hjem derfra - altså at der var god næring for dem på øen, og dermed var fødegrundlaget ikke en udfordring, mente han. Samtidig udtrykte respondent nr. 1, at det ikke var muligt at slå vegetationen, da der var for ujævnt. De tre, som pt. ikke lod deres øer afgræsse, havde afgræsning på andre af deres strandenge på fastlandet.

3.1.10 Fremtiden

Alle respondenter fortalte, at de var villige til at samarbejde om at finde løsninger i fremtiden, men flere kunne ikke se, hvad de kunne gøre anderledes. Samtidig herskede der den holdning, at såfremt der skal foretages naturplejetiltag, skal der foreligge et økonomisk incitament. Eksempelvis udtrykte respondent nr. 1, at ”teknologien må snart være til at bæltekøretøjer kan rydde svært fremkommelige områder... Hvis det så kunne gøres på en tilskudsordning...”. Respondent nr. 2 udtrykte også samarbejdsvillighed, ”bare det ikke koster noget”. Respondent nr. 6 sagde, at såfremt han ikke længere kunne finde dyr til afgræsningen, kunne han sagtens slå strandengene, men dette ”kræver en tilskudsordning”, da han fortalte, at det jo koster penge at slå. Respondent nr. 7 fortalte, at han gerne ville lægge strandeng til, hvis nogle ville/kunne bruge det til græssende dyr, eller at der skulle forsøges med afbrænding af rørskoven, ”bare det ikke koster for meget, og at det ikke giver problemer med naturfolk eller myndigheder”. Respondent nr. 9a udtrykte i forbindelse med overvejelser om afbrænding af rørskoven, at han var indstillet på at forsøge dette, ”hvis det er noget man bliver honoreret for”.

3.2 Workshop

Workshoppen blev afholdt d. 9. november 2020 på Mejerigården, Gedser og var begrænset til 10 personer pga. Corona-restriktioner.

Deltagerne var:

Navn	Institution/Organisation
Jesper Madsen	Aarhus Universitet (mødeleder)
Jesper Pedersen	Aarhus Universitet
Sandie Lohse Sørensen	Aarhus Universitet
Anita Pedersen	Guldborgsund Kommune
Bo Kayser	Dansk Ornitologisk Forening, Storstrøm
Christian Clausen	Danmarks Jægerforbund, Guldborgsund
Jens Kahr	VKST
Jørgen Sandby	Naturstyrelsen, Storstrøm
Thomas Due	Kvægholder (naturplejer)
Thyge Andersen	Selvstændig skov- og naturkonsulent

På basis af interviewene blev der sat fokus på diskussion af flg. emner:

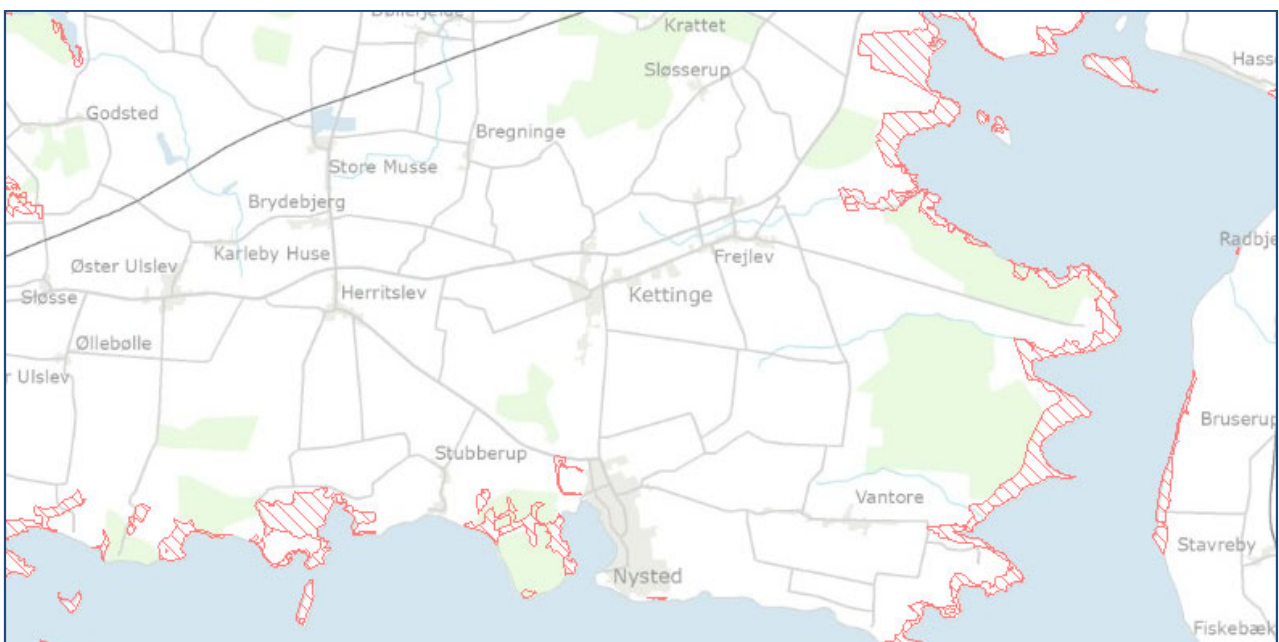
- Tilskudsordninger
- Grænsningsaftaler mellem lodsejer og kvægholder
- Afgræsningsmetoder
- Myndigheders rolle og muligheder for at tage initiativ
- Alternativer til afgræsning

3.2.1 Tilskudsordninger

Anita Pedersen (Guldborgsund Kommune) leverede et oplæg om de gældende tilskudsordninger til naturpleje i Natura 2000-områderne. Et areal er tilskudsberettiget, hvis det opfylder ét af nedenstående krav, som prioriteres i flg. rækkefølge (Landbrugsstyrelsen, 2020):

1. Mindst 50% af arealet skal ligge inden for et særligt udpeget Natura 2000-areal.
2. Arealet skal have mindst en High Nature Value-værdi på 5 eller derover.
3. Mindst 50% af arealet er beliggende inden for et Natura 2000-område, OG mindst 90% af arealet er en gentegning af et tilsagn til afgræsning.
4. Mindst 50% af arealet er beliggende inden for et vådområde- eller lavbundsprojekt under Landdistriktsprogrammet.

Såfremt arealet ligger inden for de særligt udpegede Natura 2000-arealer, eller opfylder ét af de tre andre kriterier, kan der søges tilskud til rydning af træer og buske på tilgroede arealer. Ligeledes kan der søges tilskud til hegn, vand- og elforsyning samt fangfold og facilitering ifm. etableringen af en afgræsningsordning (Landbrugsstyrelsen, 2020). Det er muligt at etablere en hegn med 100% tilskud. Rydningstilskuddet dækker træer samt buske, men ikke rørskov. I forsøgsområdet i den sydlige del af Guldborgsund Kommune ligger respondenternes strandengene alle inden for de særligt udpegede Natura 2000 områder (Figur 1).

Figur 1. Oversigt over særligt udpegede Natura 2000-arealer (rødskravet) i den sydlige del af Guldborgsund Kommune. Kilde: arealinformation.miljopoortal.dk.

3.2.2 Afgræsningsaftaler mellem lodsejer og kvægholder

Thomas Due (kvægholder) mente, at flere af de mindre kvægholdere (under 10 kreaturer) ikke har dyrene af økonomiske årsager, men som hobby. Det er ofte tidligere landmænd over 65 år, som har dyrene som hobbybeskæftigelse, og de har formentlig ikke økonomisk overskud ved det. Han mente, at såfremt det skal være en overskudsforretning at lade dyrene afgræsse strandengene, skal lodsejer betale kvægholderen for det. Han anså en aftale på ca. 1.000 kr./ha/år som rentabel, men dette afhænger bl.a. af størrelsen af arealet, der skal afgræsses. De helt små arealer er således svære at afgræsse med økonomisk overskud. På workshoppen blev der fra flere sider fremført et ønske om, at kommune og konsulenter kunne være mere aktive i forhold til at etablere nye afgræsningsaftaler mellem kvægholdere og lodsejere. Anita Pedersen fortalte om gode erfaringer med "cow-dating", der er et projekt hun tidligere har iværksat, hvor hun parrede lodsejere med kvægholdere for at få etableret afgræsningsaftaler i kommunen. Som en af barriererne for afgræsning er det blevet italesat, at der er "mangel på dyr". Disse udtalelser blev på workshoppen modsagt, og må dermed antages som værende et narrativ. Der er tilsyneladende ikke mangel på dyr til afgræsning på de store arealer, men udfordringen med "de manglende dyr" handler om afgræsning på de små arealer. En udveksling mellem Thomas Due og Anita Pedersen gik på, at kvægholderen gerne vil afgræsse flere områder, hvis myndighederne eller en sammenslutning af lodsejere kunne tilbyde større sammenhængende arealer til dette. Etablering af græsningslaug blev nævnt som en oplagt mulighed for at få sammenlagt små arealer til større og mere attraktive enheder.

3.2.3 Afgræsningsmetoder

Jørgen Sandby (Naturstyrelsen) fortalte om afgræsningspraksis på strandengsområder på Ulvshale-Nyord, hvor kvæget i forårsperioden "presses" til at æde nye siv og rør ved at hegne dem på mindre arealer, hvor siv og rør er den primære tilgængelige fødekilde. Flere af strandengene er næringsfattige, hvilket gør at der, som det er anvendt praksis nogle steder, skal søges om nedsat græsningstryk. Flere strandengsområder er meget våde og er derfor ikke attraktive for mange kvægholdere. Dette skyldes bl.a. frygt for dårlig omtale i forbindelse med at dyr sidder fast/drukner. Samtidig er det svært at hegne disse våde områder. Såfremt områderne skal være attraktive for kvægholdere, vil det være optimalt, at områderne ikke er for våde. Ofte er der grøfter, som blot bør vedligeholdes, udtalte Thomas Due (kvægholder).

3.2.4 Myndighedernes rolle og muligheder for at tage initiativ

Der blev givet udtryk for, at reglerne for kontrol af tilskudsordningerne er en udfordring, da mange regler er iværksat for, at det skal være nemt at kontrollere. Det gør at tilskudsordningerne ikke er nemme at arbejde med, ligesom det gør det besværligt at opnå bestemte resultater. Der blev givet udtryk for, at dette er en barriere for etablering af flere afgræsningsaftaler. Thomas Due (kvægholder) udtrykte, at en mulighed er, at kvægholdere forpagter strandengene og dermed har ansvaret for at overholde lovkravene. Der ligger ligeledes en udfordring i, at der pt. ikke er mulighed for at synkronisere afgræsningsaftalerne. Dette gør det besværligt at etablere nye afgræsningsaftaler på tværs af markskel.

3.2.5 Alternativer til afgræsning

Slåning af strandengene blev diskuteret som alternativ til afgræsning. Der eksisterer maskiner, der kan udføre dette på strandengene, dog kan sten give udfordringer. Denne form for naturpleje er på visse punkter fordelagtig, da eksempelvis tidspunktet for udførelsen kan planlægges af hensyn til ynglende engfugle, blomstrende planter og insekter. Dog efterlader slåning ofte et mere homogent område og er derfor ikke nødvendigvis optimal for biodiversiteten (Miljøstyrelsen, 2020). Såfremt slåning anvendes som eneste tiltag på strandengene skal dette foregå kontinuerligt henover vækstperioden, hvis området skal fremstå lysåbent med kort vegetation. Afbrænding er et alternativ, særligt ift. rydning af rørskovene, men metoden kræver de rigtige vejrforhold (tørvejr, frostklarhed og svag vind). Afbrænding skal foretages mellem 1. september - 31. marts. Afbrænding er en anvendt metode i hedeplejen, men ikke så ofte i forbindelse med strandengspleje. Det kan være en fornuftig måde at rydde svært fremkommelige områder med henblik på at gøre disse lysåbne og øge biodiversiteten. Afbrænding kan dog ikke stå alene, og der bør etableres afgræsning efterfølgende, så området kan vedligeholdes. Da afbrænding kræver tilladelse og en række forhold skal være opfyldt, er det en mere krævende praksis (Worm, 2016).

4 Diskussion

4.1 Validitet af interviews og workshop

Det semistrukturerede interview var et godt redskab til at lade samtalen forløbe frit, mens det samtidig var muligt at få besvaret de forberedte spørgsmål undervejs. Det har klart været oplevelsen, at der kom nuancerede og faktuelle besvarelser, som også gav et godt indblik i respondenternes livsverden. Det var betydningsfuldt, at interviewene blev foretaget ansigt til ansigt på respondentens "hjemmebane". Oplevelsen var også, at interviewene gav et repræsentativt udsnit af de holdninger, der herskede blandt lodsejerne i området. Mange af respondenterne delte holdninger, og der var ikke store afvigelser eller modsigelser. Selvfølgelig ville undersøgelsen være stærkere med større empirisk grundlag, men der hersker ikke en opfattelse af, at det ville rykke ved det samlede billede. Alle respondenter gav tilladelse til optagelse af interviewene, hvilket var en stor fordel i det efterfølgende arbejde. Der kan ligge en risiko i at optage interviews, da det kan virke som en barriere for en fri samtale. Det viste sig dog ikke at være et problem for de udvalgte respondenter i dette projekt.

Workshoppene blev afholdt på neutral grund, for at det ikke skulle være en barriere i sig selv. Workshoppene blev ikke optaget, hvilket var et bevidst valg. Desværre går der udtalelser tabt ved blot at skrive noter, og derfor ville det have været optimalt, at workshoppene var blevet optaget. Der kan i så fald blot være tvivl om, hvorvidt det ville have været en forhindring for den "frie" samtale. Workshoppene bestod af en gruppe eksperter på hver deres område, og der var ikke store uenigheder imellem eksperterne. Der herskede bred enighed om, hvori udfordringerne ligger, ligesom der var enighed om hvilke initiativer, der er behov for, for at løse dem. Kvægholderne er essentielle medspillere i etablering af flere afgrænsningsområder. Der kunne derfor med fordel have været iværksat en interviewrunde med nogle flere kvægholdere for at høre mere om deres bevæggrunde. Thomas Due (kvægholder) kunne på workshoppene berette om, at flere af de mindre kvægholdere ikke udfører afgræsning med økonomisk overskud, samtidig med at disse er usikre medspillere i fremtiden pga. alderen. Det ville være interessant at undersøge nærmere.

4.2 Indstilling til afgræsning som praksis

Ud fra resultaterne fremgik det, at de fleste af respondenterne havde afgræsning helt eller delvist på deres strandenge, og at kun tre respondenter slet ikke havde afgræsning. Der ligger dermed en mulighed i at etablere større græsningsarealer i området. Ingen af respondenterne gav udtryk for en modvilje mod afgræsning som praksis i sig selv, og også de, som slet ikke havde afgræsning, udtrykte derimod samarbejdsvillighed, såfremt der kan findes løsninger på de praktiske forhold ifm. en eventuel afgræsningsordning. Der er således et godt udgangspunkt for at udvikle et samarbejde.

4.3 Udfordringer på øerne

Øerne rummer stort potentiale for bramgæs og samtidig er de isoleret ift. afgrødemarkerne. Det vil sige, at øerne vil være oplagte som aflastningsområder, hvis de fremstår mere attraktive for bramgæssene. Desværre er der kun

én ud af de fem øer, som afgræsses i dag, og denne afgræsningsaftale er usikker i fremtiden, da kvægholderen ikke kan levere det ønskede græsningstryk. Der er dog flere udfordringer ifm. afgræsning på øerne:

- Transport af dyrene
- Tilsyn
- Drikkevand.

Transport af dyrene er en stor og afgørende udfordring. Dyrene skal sejles ud og det kræver særligt udstyr. Derudover skal dyrene tilses, hvilket også besværliggøres i og med, der skal sejles ud til dem. I forlængelse af dette udfordrende tilsynsarbejde ligger der ligeledes en frygt for dårlig omtale, såfremt dyrene mistrives. Derudover kan der på øerne være usikre drikkevandsforhold, hvilket besværliggør arbejdet, når der i tørre perioder skal sejles drikkevand ud til dyrene. Et alternativ til græsning kunne være at slå vegetationen, så øerne derigennem ville kunne fremstå i en tilstand, som er attraktiv for bramgæssene i vinterhalvåret. Heri ligger også en udfordring, da terrænet nogle steder er for ujævnt til at dette kan lade sig gøre, samtidig med at transporten af udstyr igen er besværlig.

4.4 Økonomi

Af resultaterne fremgår det, at økonomien er af afgørende betydning for, hvorvidt der er afgræsning eller ej. Tidligere var det almindeligt at afgræsse strandengene, og disse blev set på som en ressource, der skulle udnyttes. Denne opfattelse af strandengene har i dag ændret sig. For fire ud af de syv respondenter, som har afgræsning af strandenge i dag, bliver det at afgræsse strandengene mere set som en service, der skal udføres for samfundets skyld, og som skal give lodsejeren et økonomisk afkast. Det fortolkes således, at de fleste af respondenterne ikke vil udføre afgræsningen, såfremt det ikke honoreres i form af tilskud, der sikrer et økonomisk afkast. Selvom der for tre af respondenterne ligger en naturværdi i de afgræssede strandenge, ville de ikke udføre dette uden tilskud. Derfor er tilskuddets størrelse og de krav der følger med, en væsentlig faktor, hvis afgræsningen skal bestå eller genetableres.

Mange af strandengene i området består af små lodder med forskellige ejere. Dette er en udfordring i sig selv, da det på mindre arealer er vanskeligt at udføre en afgræsning, der er rentabel. På dette område ligger der således et stort potentiale, hvis disse mindre lodder sammenlægges med henblik på at skabe større, sammenhængende arealer, der er mere rentable at afgræsse.

4.5 Myndighedskrav

Som en konsekvens af tilskudsordningen følger myndighedernes krav til den afgræsningspraksis, der skal udføres. Ud fra interviews og workshop er det vurderingen, at disse krav og den tilhørende kontrolpraksis har afgørende betydning for, om afgræsningen er indsatsen værd for lodsejerne. Såfremt lodsejerne oplever for strenge krav og hårde sanktioner, er det for risikabelt, og de er tilbøjelige til at opgive. Nogle steder hegnes mindre områder, end der er til rådighed, for at være sikker på at overholde lovkravene. Dermed ligger der også her et uudnyttet potentiale, da der altså er mulighed for at hegne større områder, hvis lovgivningen kunne tilgodese lodsejerne anderledes. Helt konkret er der to forhold som der ikke tages hensyn til under græsningsordningerne:

- Variationer i vegetationens vækst
- Kvægets selektive afgræsning.

Der forekommer naturlige variationer i vegetationsvækst afhængig af temperatur- og nedbørsforhold, men dette tages der ikke højde for under græsningsordningerne. Det kan særligt udfordre afgræsningsordningen ”fast græsningstryk”, da denne kræver et fast antal græssende storkreaturer i hele perioden. Derudover er kvæget ofte selektive, idet de undgår visse planter som skræpper og lysesiv. Det kan udfordre afgræsningsordningen ”synligt afgræsset”, da der foreligger bestemmelser for, hvor stor en del af arealet, der skal syne afgræsset og i hvilken vegetationshøjde. Derudover ligger sanktioner som en truende faktor, fordi disse kan være af væsentlig størrelse. Såfremt lovkravene ikke overholdes vil hele tilsagnsperiodens tilskud blive tilbagekrævet. Dette har væsentlig betydning for lodsejerne, hvis de f.eks. allerede har afregnet med den pågældende kvægholder. Hvis lodsejerne oplever kravene ifm. afgræsningsordningen for besværlige, er der en risiko for at de vil fravælge denne praksis. Det kan resultere i at strandene bliver taget ud af drift og dermed ikke længere er attraktive for bramgæs. Samtidig vil dette kunne påvirke biodiversiteten på strandene negativt.

4.6 Naturlige udfordringer

Der ligger også en række naturlige forhold, som i praksis gør afgræsningen besværlig og i nogle af respondenternes øjne umulig. Mange af disse udfordringer handler om hydrologi, huller, sten og næringsfattighed. Mange af respondenterne nævner de hydrologiske forhold som en barriere for at sætte dyr på områderne. De er af den opfattelse, at det simpelthen er for vådt til, at dyrene kan gå der, og i nogle tilfælde kan højvande (forårsaget af vindstuvninger eller kraftig nedbør) gøre det for farligt. På nogle af de strandene, hvor afgræsningen fungerer uden hydrologiske problemer, er der en form for dræning. Derved kan dyrene gå uden fare for at de mistrives eller drukner. De hydrologiske forhold gør også, at hegningen kan blive besværliggjort. Dette gælder både ift. at etablere og vedligeholde hegnene.

Andre fortalte om huller på deres område, hvilket skaber frygt for, at græssende dyr kan sidde fast eller drukne: Dette er en klar barriere. Nogle steder stammer disse huller fra tørveudgravninger fra tidligere tiders praksis. Flere fortalte skrækhistorier om ulykker, hvor både dyr og mennesker var druknet i sådanne vandhuller. Dette ønsker ingen selvfølgelig at udfordre.

Hvis ikke afgræsning kan etableres, kan maskinel rydning være en mulighed. Her er der dog nogle steder udfordringer med store sten, som ligger på strandene. Disse store sten er ofte skjult af vegetationen og kan derfor være umulige at spotte fra maskinen. Derfor er det nogle steder ikke en mulighed at slå vegetationen, da der er for stor risiko for at beskadige maskinen.

4.7 Biodiversitet

Denne rapport har som det primære formål at undersøge mulighederne for at etablere større afgræssede strandene, der vil kunne udgøre en attraktiv fødekilde for bramgæs og dermed reducere skadesomfanget på afgrødemarker. Men hvilken effekt har afgræsning på den generelle biodiversitet på strandene? Og kan det græsningstryk, som er ideelt for bramgæssenes fødesøgning, forenes med en høj generel biodiversitet på strandene? Den generelle

biodiversitet skal forstås som variationen i de arter, som er knyttet til strandengen. Strandengen er, som tidligere nævnt, en beskyttet naturtype (i hht. både habitatdirektivet og naturbeskyttelsesloven), hvor formålet er at sikre den biologiske diversitet ved at bevare naturtypen (her strandeng). Derfor ligger der en forpligtelse til at sikre strandengens gode naturtilstand, hvilket ikke er tilfældet hvis strandengen gror til i f.eks. tagrør. Seks ud af syv strand- og strandengstyper i Danmark har moderat eller stærkt ugunstig bevaringsstatus. En af de vigtigste, negative påvirkningsfaktorer for strand- og strandengstyperne er fravær af græssende dyr, der medfører tilgroning (Fredshavn m.fl. 2019) (Figur 2). Strandenge i god naturtilstand rummer levesteder for sårbare plantearter, og kvaliteten af strandengen har dermed betydning for de arter, fx insekter, som er knyttet til disse (Fløjgaard m.fl., 2018). Der er således ingen tvivl om, at en øgning i afgræsningen vil være et vigtigt bidrag i forhold til at sikre en høj biodiversitet på disse arealer.

Vegetationen på strandengene er særlig, fordi den er tolerant over for de varierende hydrologiske forhold og saltpåvirkning. Når der ikke er afgræsning eller anden form for naturpleje, gror strandengen oftest til i rørskov og -sump. Selvom rørskov og -sump kan rumme sjældne arter, medfører manglende græsning at en række levesteder for varme- og lyskrævende dyr og planter forsvinder fra strandengen. For generelt at opnå højere biodiversitet på strandengene skal der stræbes efter heterogene områder med mulighed for forskellige nicher. Det kan gøres ved blandt andet at rydde rørskovene og re-etablere den naturlige hydrologi og saltvandspåvirkning. Det er dog nødvendigt at sikre en vedvarende pleje som f.eks. ekstensiv afgræsning eller høslæt (Buttenschön, 2007).

Afgræsning påvirker artsdiversiteten på strandengene afhængigt af græsningstrykket. En intensiv afgræsning resulterer i øget plantediversitet på strandenge, men kan samtidig resultere i en reduktion af diversiteten inden for grupperne insekter, bløddyr og gnavere (Van Klink m.fl., 2016). Såfremt den generelle biodiversitet skal tilgodeses mest mulig, er græsningstrykket afgørende og skal være tilpasset strandengens bæreevne. Hvis der græsses for intensivt, vil få, udvalgte plantearter være modstandsdygtige, blive favoriseret (typisk græsser), og samtidig vil det have effekt på faunaen, da en kort, nedgræsset og dermed homogen vegetation efterlader færre levesteder og redemuligheder, bl.a. for ynglende engfugle. Dog kan intensiv afgræsning tilgode eksemplvis engmyre og bestemte fuglearter som gæs, men artsspektret indsnævres generelt set. Modsat vil et meget ekstensivt græsningstryk efterlade områder, som er ugræssede, hvilket fører til tilgroning hvor vegetationen visner og førnen lukker af for lystilgængeligheden for nye planter (Buttenschön, 2007). En høj plantediversitet afhænger af strandengens næringsstofbelastning og græsningstrykket. Det betyder, at en strandeng med høj primærproduktion, skal have et middelhøjt græsningstryk. Men hvis strandengen er næringsfattig kan selv et lavt græsningstryk resultere i et fald i plantediversiteten (Milchunas m.fl., 1988). På strandenge anbefales der et græsningstryk svarende til 0,4-1,2 storkreaturer pr. hektar. Dette interval betyder, at en vurdering af strandengens næringsstofbelastning bør foretages for at fastsætte det optimale græsningstryk i forsøget på at tilgode størst mulig generel biodiversitet. Ved det optimale græsningstryk efterlader dette en græshøjde på mellem 5-8 cm., hvor der fortsat er tuestrukturer og et begrænset førnelag. I en sådan tilstand er der både plads til forstyrrelsesfølsomme plantearter og de mange lyskrævende arter. Samtidig vedligeholdes primærproduktionen kontinuerligt, hvilket tilgodeser de græssende dyr (Buttenschön, 2014).

Såfremt lodsejer/kvægholder vælger ”fast græsningstryk” som afgræsningsordning på strandengene, kræver denne et græsningstryk svarende til 1,2 storkreaturer i perioden 1. juni-31. august. Det er altså det højeste niveau inden for det ovenfor anbefalede interval. Der er dog mulighed for at søge om nedsat græsningstryk, hvis en faglig vurdering kan begrunde dette. Hvor udbredt denne praksis er i forvaltningen er uvis, men der kan her ligge en risiko for, at græsningstrykket er for højt på de mere næringsfattige områder, hvilket ikke er optimalt for den generelle biodiversitet (Buttenschøn, 2015). Græsningsordningerne under PLG har til formål at ”beskytte og forbedre biotopforholdene og biodiversiteten” (Landbrugsstyrelsen, 2018). Derfor er det væsentlig, at ordningen ”nedsat græsningstryk” bliver taget i brug de steder, hvor der er risiko for overgræsning.

Som nævnt oven for vælger lodsejer/kvægholder mellem to tilskudsordninger i forbindelse med afgræsningspraksis: ”Fast græsningstryk” eller ”Synligt afgræsset (med eller uden grundbetaling)”. Den ordning, der giver den højeste sats, er synligt afgræsset med grundbetaling, og derfor ligger der et økonomisk incitament i at vælge denne ordning. Ordningen kræver, at mere end 50% af strandengens plantedække skal bære præg af afgræsning og være under 40 cm’s højde d. 15. september. Der er ikke krav om et fast græsningstryk, dog skal der afgræsses i perioden 1. juni-15. september. Under denne ordning kan der altså i teorien efterlades strandenge med en vegetation på op til 39 cm’s højde, hvilket ikke tilgodeser den generelle biodiversitet. Dog kan det tilgodese forstyrrelsesfølsomme arter, som f.eks. tagrør og strand siv, men igen vil artsspektret her blive indsnævret. Hvis man som lodsejer/kvægholder har forpligtet sig til afgræsning med et økonomisk incitament for øje, vil det være ulogisk at praktisere så lavt et græsningstryk, at det resulterer i en vegetationshøjde på op til 39 cm. Det er derfor vurderingen, at der generelt praktiseres højere græsningstryk på denne ordning, og da der ikke er krav om, hvor lav vegetationen må blive, kan det resultere i et græsningstryk, der ikke er optimalt for den generelle biodiversitet.

Alle respondenter med afgræsning praktiserede sommergræsning med forskellige kvægracer. Dyrene bliver lukket ud på strandengen om foråret (typisk omkring maj) og hjemtaget, når væksten er lav i efteråret (omkring oktober). Såfremt græsningstrykket samtidig er moderat, vil det have positiv effekt på primærproduktionen, fastholdelse af høj vækst og næringsværdien. Det betyder endvidere, at flere næringsstoffer bliver fjernet i denne periode. Denne form er god for kvægholder, da det giver en god udnyttelse af foderressourcer af høj kvalitet til kvæget. Hvis de ynglende engfugle skal tilgodeses bør kvæget dog udbindes senere. Det vil give bedre og uforstyrrede forhold til engfuglenes ynglesæson, insekter og græsningsfølsomme plantearter. Derimod vil det give dårligere foderkvalitet til de græssende dyr (Buttenschøn, 2007).

Forskellige husdyr og racer har forskellige kvaliteter ift. græsning. Kvæg er velegnede til naturplejen på strandengene, fordi de efterlader strukturmæssige variationer på arealerne, der resulterer i en relativ arts- og urterig vegetation. De anvendte kvægracer er forholdsvis robuste og har ikke problemer på de våde og bløde strandenge. Tilvænnning til arealerne har stor betydning, og de dyr som bliver født på græsningsarealerne klarer sig bedre ift. foderudnyttelse, kendskab til området og parasitter end eksempelvis ungdyr, der udsættes uden tidligere at have gået på arealet. Får er også en mulighed, men de efterlader ofte en artsfattig vegetation, som mere er præget af græsser. Til gengæld har får en god effekt på begrænsningen af vedopvækst. På strandenge,

præget af våd og blød bund, er de fleste fåreracer dog uegnede. Heste anvendes også nogle steder til naturpleje, hvilke mange af de hårdføre racer er gode til. De efterlader ofte en mangfoldig urtevegetation, men kan dog påføre for stort slid på arealerne. Set i denne kontekst er heste ikke et oplagt valg, da der, som tidligere nævnt, skal foreligge et økonomisk incitament, for at dyreholde/lodsejer vil lade arealerne afgræsse. Geder kan også anvendes nogle steder, men giver som fårene en mindre artsrig vegetation, som primært bliver domineret af græsser. De er anvendelige som kratryddere, men de kan ikke gå på blød og våd bund (Buttenschøn, 2007).

Figur 2. Eksempel på kontrasten mellem ekstensivt græsset og ugræsset strandeng ved Guldborgsund Bredning. Foto: Sandie Lohse Sørensen.

4.8 Bramgæssenes habitatvalg

I nedenstående vurdering af habitatkravet hos bramgæs er her henvist til en række studier, der ikke blot omhandler bramgæs, men også knortegæs. Selvom de to arter ikke er helt ens, kan der ofte drages paralleller mellem deres habitatvalg.

Hvis gæssene skal tiltrækkes til alternative fourageringsområder med henblik på at undgå markskader, er det nødvendigt at tage højde for en række faktorer, der er afgørende for deres habitatvalg. Bramgæssene foretrækker områder, som ligger tæt på overnatningspladserne (helst inden for få km) samtidig med at områderne skal være af en vis størrelse (over 10 ha.) (Madsen m.fl., 2020). Derudover bør områderne ikke være præget af menneskelig forstyrrelse (markarbejde, jagt og rekreativ færdsel) og prædatorer. I foråret er fødekvaliteten afgørende for gæssenes opfødning og efterfølgende reproduktionssucces (Prop m.fl., 1984). De optimale vegetationsbetingelser for gæssene afhænger af, hvilke plantearter der dominerer og højden af vegetationen, ligesom proteinindholdet i planterne spiller en væsentlig rolle. Bramgæssene er oftest ikke begrænset af tilgængelig mængde af føde, men derimod dens kvalitet og hastigheden af fordøjelsen (Prins & Ydenberg, 1985). Det fører til at bramgæssene må være selektive i deres fødevalg.

Det er konstateret, at gæssene foretrækker de områder, hvor husdyr har afgræsset frem for de ugræssede områder. Det skyldes, at afgræsningen efterlader vegetationen kortere og ofte med større forekomst af gæssenes foretrukne fødeemner (Van der Graaf m.fl., 2002), som er planter med højt proteinindhold og lavt fiberindhold (Therkildsen & Madsen, 1999). Der ses tilmed en positiv sammenhæng mellem intensivt græsningstryk af husdyr og øget græsningstryk af gæssene på strandengene (Van der Graaf m.fl., 2002; Bos m.fl., 2005). Afgræsningen forhindrer akkumulation af biomasse, som dermed fremmer tætheden af gæssenes foretrukne planter (Bos m.fl., 2005). På en ugræsset strandeng, hvor lystilgængeligheden er knap, vil planter med en tilpasning til lyskonkurrence have fordel. Disse planter er ofte karakteriseret ved at have mere strukturvæv (som cellulose og lignin), hvilket ikke kan fordøjes af bramgæssene (Van der Wal m.fl., 1998; Prins & Ydenberg, 1985). Samtidig er høj vegetation en hindring for gæssenes udsyn til prædatorer (Van der Wal m.fl., 1998; Van der Graaf m.fl., 2002). Vickery m.fl. (1994) undersøgte habitatvalg hos overvintrende knortegæs på græsmarker med forskellige regimer; høslæt, afgræsning med får / kvæg. Det viste sig, at gæssene ikke udviser præferenceforskel i valg af disse habitater, blot vegetationshøjden er under 5 cm i oktober, når de første gæs ankommer. En hollandsk undersøgelse (Prins & Ydenberg, 1985) viste, at bramgæssene foretager et habitatskift fra gødskede græsmarker til strandeng i det tidlige forår, præcis på det tidspunkt, hvor de to habitater har lige højt proteinindhold. Derfor antyder undersøgelsen, at strandengene er attraktive for bramgæssene af en anden årsag, som måske er den mindre forstyrrelse på strandengene. Færre forstyrrelser giver en reduktion i energiforbrug pga. de færre opflyvninger for bramgæssene, men også en mulighed for at fordøje føden langsommere, hvilket fører til en bedre udnyttelse af føden.

4.9 Bramgæs og biodiversiteten

Der synes at være gode muligheder for at imødekomme både bramgæssenes fødepræferencer og hensyn til biodiversiteten under samme forvaltningspraksis af strandengene. Den vigtigste forudsætning er, at der praktiseres afgræsning på strandengene. For selvom gæs foretrækker intensiv afgræsset frem for ekstensiv afgræsset eng, så vælger de især afgræsset frem for ugræsset. Derfor kan en strandeng med ekstensiv afgræsning, der tilgodeser biodiversitetshensyn, sandsynligvis godt forenes med bramgæssenes habitatpræferencer. Ekstensiv afgræsning er væsentlig for at optimere den generelle biodiversitet, da den resulterer i et mere heterogent område. Hvis husdyrene

samtidig, pga. bramgæssenes græsning, er nødt til at udbindes senere på foråret (ultimo maj eller senere), vil det være en fordel for den generelle biodiversitet. Det er især de ynglende engfugle, der får mere ro til at yngle samtidig med, at risikoen for trampeskader reduceres (Madsen m.fl., 2019). En sen udbinding er imidlertid i konflikt med kvægholderens interesse i at udbinde så tidligt som muligt om foråret. Madsen m.fl. (2020) kunne konstatere, at bramgæssene foretrak græsmarker og strandenge frem for afgrødemarkerne om foråret. Det kan indikere, at strandengene i afgræsset tilstand kan være attraktive for bramgæssene, selvom de ikke er gødet. En del af forklaringen er, at gæssenes gentagne græsning af den spirende vegetation er med til at holde næringsniveauet højt (Van der Graaf m.fl., 2002), samtidig med at deres løbende produktion af fæces gødske vegetation og derved stimulerer primærproduktionen (Madsen 1989).

Det er essentielt for gæssene, at større, sammenhængende områder bliver afgræsset, da dette er væsentligt for, om et aflastningsområde er egnet for store flokke af gæs. Det hænger samtidig godt sammen med kvægholders og lods ejers økonomiske interesser i at afgræsse. Jo større områderne er, jo lettere er det at få afgræsningen til at give økonomisk overskud og derved også lettere at skaffe dyr dertil. Samtidig vil et større område give den generelle biodiversitet bedre muligheder for at udfolde sig, da større områder i sig selv giver flere levesteder som samtidig rummer potentiel større variation.

På de store forårsrastepladser for bramgæs, for eksempel i Vadehavet, er græsningstrykket så højt, at engvegetationen holdes meget kort, ofte under 5 cm, frem til slutningen af maj måned. Det er hævdet, at denne tætte gåsegræsning har negative konsekvenser for ynglende engfugle. Dette har dog ikke kunnet eftervises i en række undersøgelser i Holland og Danmark (se Madsen m.fl., 2019). Endvidere kan gæssenes defækation på engene give en næringsstoftilførsel i de tilfælde, hvor gæssene søger føde på landbrugsarealer og flyver ud på engene for at raste. Det kan muligvis stimulere til vækst af næringskrævende plantearter. Denne effekt er imidlertid ikke dokumenteret i videnskabelige undersøgelser. I de tilfælde, hvor gæssene primært søger føde på engene, vil denne effekt imidlertid ikke være til stede i samme omfang, fordi gæssene 'recycler' næringsstoffer inden for samme habitat, om end de kan stimulere primærproduktionen ved at forøge næringsstoftilgængeligheden (Madsen 1989).

5 Konklusion

En af de store udfordringer i forhold til målet om at etablere flere afgræssede strandenge i Guldborgsund Kommune er, at mange af strandengsparcellerne er for små. Dette kan løses ved at der skabes mere samarbejde på tværs af markskel med henblik på at etablere større afgræsningsområder. På baggrund af interviewene og den gennemførte workshop kan det konstateres, at der ikke er modvilje overfor at samarbejde. Der var tværtimod stor gensidig forståelse og vilje til at samarbejde om at løse udfordringen med bramgæs og samtidig forbedre naturforholdene på strandengene. Græsningslaug er en mulighed, men en forudsætning for at etablere et succesfuldt græsningssamarbejde på tværs af markskel er, at nogle tager initiativ og ejerskab.

En anden barriere er de administrative krav, som på grund af komplicerede tilskudsregler og kontrol gør, at respondenterne oplever, at afgræsningen kan være både besværlig og risikabel. Mere enkle regler og tilpasning til strandengspleje ville her være en fordel. Helt konkret ville det være optimalt, hvis der kunne foreligge en mulighed for at synkronisere tilsagn på forskellige strandengsparceller. Dette ville være hjælpsomt i forsøget på at etablere græsningsaftaler på tværs af parceller, som eventuelt har tilsagn, der strækker sig over forskellige perioder.

På mange af strandengene er den umiddelbare udfordring, at de står i tagrør. Det vil være fordelagtigt med en mulighed for at rydde disse strandenge under en tilskudsordning. En sådan ordning findes næsten, der skal bare tilføjes rørskov ud over buske og træer, som denne ordning omfatter i forvejen. Her kan der også eksperimenteres med afbrænding som rydningspraksis.

Med henblik på at etablere større, sammenhængende, afgræssede områder foreslås det, at der udpeges en initiativtager og styringsgruppe for afgræsningsprojekter. Det er nødvendigt, at de forskellige interessenter er enige om målet med afgræsningen, hvis det skal blive en succes. Da ingen på forhånd ved, hvad der konkret virker i praksis, kan en adaptiv forvaltningstilgang være fordelagtig. Denne tilgang gør det muligt at tilpasse og justere undervejs i projektforløbet med henblik på at indfri målsætningerne over tid. Den løbende evaluering og inddragelse af interessenterne er vigtig for at bevare engagementet. Derfor er det nødvendigt, at der etableres en klar og tydelig kommunikation. Lederskabet kan ligge hos myndighederne (typisk kommunen, som har en forpligtelse til at administrere forvaltningen af strandengene), eller alternativt hos en gruppe af interessenter, der har de nødvendige ressourcer og dermed kan sikre en smidig proces fra planlægning til implementering.

En hensigtsmæssig afgræsning af de strandenge, der er under tilgroning, vil ikke blot kunne bidrage til at mindske konflikten mellem de voksende gåsebestande og landbrugsinteresser, men samtidig være med til at sikre, at Danmark opfylder de forpligtelser, der ligger i habitatdirektivet.

6 Referencer

- Bos, D., Loonen, M.J.J.E., Stock, M., Hofeditz, F., Van der Graaf, A.J. & Bakker J.P. (2005). Utilisation of Wadden Sea salt marshes by geese in relation to livestock grazing. *Journal for Nature Conservation* 13, 1-15.
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (red.) (2015). *Kvalitative metoder: En grundbog* (2. udg.). København: Hans Reitzels Forlag.
- Buttenschøn, R. M. (2007). Græsning og høslæt i naturplejen. Center for Skov, Landskab og Planlægning, Københavns Universitet.
- Buttenschøn, R. M. (2014). Vejledende græsningstryk for udvalgte naturtyper. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.
- Buttenschøn, R. M. & Buttenschøn, J. (2015). Kvæggræsning som hedepleje. *Flora og Fauna* 121(3), 95-104.
- Fløjgaard, C., Nielsen, S. S., Nygaard, B. & Ejrnæs, R. (2018). Biodiversitetsindikatorer til en effektbaseret naturtilskudsordning. Aarhus Universitet. Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt center for Miljø og Energi. Nr. 297. <https://dce2.au.dk/pub/SR297.pdf>
- Fredshavn, J. R., Nygaard, B., Ejrnæs, R., Damgaard, C., Therkildsen, O. R., Wind, P., Johansson, L. S., Alnø, A.B., Dahl, K., Nielsen, E., Pedersen, H. B., Sveegaard, S., Galatius, A., & Teilmann, J. (2019). Bevaringsstatus for naturtyper og arter – 2019: Habitatdirektivets Artikel 17-rapportering. Aarhus Universitet, DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi. Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi Nr. 340. <https://dce2.au.dk/pub/SR340.pdf>
- Landbrugsstyrelsen (2018). Vejledning om tilskud til pleje af græs og naturarealer 2019. København: Miljø- og Fødevareministeriet.
- Landbrugsstyrelsen (2020). Rydning og forberedelse til afgræsning 2020. Vejledning om tilskud. København: Miljø- og Fødevareministeriet.
- Madsen, J. (1989). Spring feeding ecology of brent geese *Branta bernicla*: Annual variation in salt marsh food supplies and effects of grazing on growth of vegetation. *Danish Review of Game Biology* 13(7).
- Madsen, J., Marcussen, L.K., Knudsen, N., Balsby, T.J.S. & Clausen, K.K. (2019). Does intensive goose grazing affect breeding waders? *Ecology and Evolution* 9, 14512–14522.
- Madsen, J., Pedersen, J., Bay, M. B. & Clausen, K. K. (2020). Regulering af bramgæs som led i en regional gåseforvaltning. Aarhus Universitet. DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi. Videnskabelig rapport Nr. 392. <https://dce2.au.dk/pub/SR392.pdf>
- Milchunas, D. G., Sala, E. O. & Lauenroth, W. K. (1988). A Generalized Model of the Effects of Grazing by Large Herbivores on Grassland Community Structure. *The American Naturalist* 132(1), 87-106.

Miljøstyrelsen (2020). Strandenge. Lokaliseret d. 20. november 2020 på <https://mst.dk/natur-vand/natur/national-naturbeskyttelse/natur-pleje/naturplejeportalen/naturtyper-og-deres-pleje/strandenge/>

Pedersen, J. & Madsen, J. (2021). Strandenge og ferske enge i Guldborgsund Kommune som potentielle aflastningsområder for bramgæs. Del 1: Kortlægning af tilstand, maj-juni 2020. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 26 s. - Teknisk rapport nr. 190.
<http://dce2.au.dk/pub/TR190.pdf>.

Prins, H.H. Th. & Ydenberg, R.C. (1985). Vegetation growth and a seasonal habitat shift of the barnacle goose. *Oecologia* 66, 122-125.

Therkildsen, O.R. & Madsen, J. (1999). Goose grazing selectivity along a depletion gradient. *Ecography* 22, 516-520.

Van der Graaf, A.J., Bos, D., Loonen, M.J.J.E., Engelmoer, M. & Drent, R.H. (2002). Short-term and long-term facilitation of goose grazing by livestock in the Dutch Wadden Sea area. *Journal of Coastal Conservation* 8, 179-188.

Van der Wal, R., Van de Koppel, J. & Sagel, M. (1998). On the Relation between Herbivore Foraging Efficiency and Plant Standing Crop: An Experiment with Barnacle Geese. *Oikos* 82, 123-130.

Van Klink, R., Nolte, S., Mandema, F.S., Lagendijk, D.D.G., WallisDeVries, M.F., Bakker, J.P., Esselink, P. & Smit, C. (2016). Effects of grazing management on biodiversity across trophic levels - The importance of livestock species and stocking density in salt marshes. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 235, 329-339.

Vickery, J.A., Sutherland, W.J. & Lane, S.J. (1994). The management of grass pastures for brent geese. *Journal of Applied Ecology* 31, 282-290.

Voxted, S. (red.) (2006). Valg der skaber viden – om samfundsvidenskabelige metoder. København: Hans Reitzels forlag.

Worm, A. G. (2016). Afbrænding på græsarealer. Lokaliseret d. 20. november 2020 på https://videntjenesten.ku.dk/skov_og_natur/traemaaling_planlaegning_og_forvaltning/saerlige_omraader_af_skoven/videnblad_09.12-15/

Appendix 1

Afgræsningsaftaler mellem lodsejere og kvægholdere.

	Økonomisk afregning mellem kvægholder og lodsejer	Hvem er ansvarlig for hegningsforhold, vandforsyning, etc.	Udfordringer i forbindelse med afgræsningsaftalen	Tilskudsordning
Respondent nr. 1	1.000 kr./ha. som lodsejer betaler til kvægholder.	Respondent har selv lavet hegn (med tilskud til finansiering). Kvægholder vedligeholder hegn. Der er vandværksvand.	Tilfreds	Synlig afgræsset med grundbetaling.
Respondent nr. 2 (I denne sammenhæng jordforpagter og kvægholder)	Lodsejer får hele tilskuddet. Respondent må græsse med sine dyr.	Respondent har fået etableret hegning via. tilskudsordning. Han vedligeholder selv, og der er vandværksvand i alle indhegninger.	Tilfreds.	Synlig afgræsset med grundbetaling
Respondent nr. 3	500 kr./ha. Betales til kvægholder.	Kvægholder skal selv vedligeholde hegn som på forhånd er etableret. Vandværksvand er deslige etableret.	Kvæget som græsser tager ikke siv, hvilket respondent er ærgerlig over.	Synlig afgræsset med grundbetaling
Respondent nr. 6	Arealtilskuddet beholder lodsejer og kvægholder modtager PLG-tilskud.	Respondent har selv lavet hegn, og vedligeholder det i samarbejde med kvægholder.	Ferskvandsforsyningen er usikker.	Synlig afgræsset med grundbetaling.
Respondent nr. 8	Lodsejere får begge tilskud og betaler 6.000 kr. årligt til kvægholder.	Lodsejere står for vedligehold af båd til dyretransport. Kvægholder har selv tilsyn af vandforholdene.	Der ønskes flere græssende dyr end kvægholder kan tilbyde. Usikker vandforsyning.	Fast græsningstryk.
Respondent nr. 9a og 9b	Der søges arealtilskud som deles mellem lodsejer, forpagter og kvægholder.	Respondenter har etableret hegningen, men kvægholder vedligeholder.	Tilfreds	Ingen PLG-tilskud hjemsesøges i øjeblikket.
Respondent nr. 10	Den forpagtende kvægholder hjemtager selv tilskuddet som både omfatter arealtilskud og PLG-tilskud. Ca. 3.500 kr./ha. Den forpagtende kvægholder betaler ca. halvdelen af det samlede tilskud til lodsejer.	Respondent har foretaget hegningen (opsat med tilskud), og skal ligeledes vedligeholde hegn. Forpagter varetager selv efterslåning.	Tilfreds	Synligt afgræsset med grundbetaling.

[Tom side]

STRANDENGE OG FERSKE ENGE I GULDBORGSUND KOMMUNE SOM POTENTIELLE AFLASTNINGSOMRÅDER FOR BRAMGÆS

Del 2: Barrierer og muligheder for genetablering af afgræssede strandenge

Et stigende antal overvintrende bramgæs i Guldborgsund Kommune forårsager skader på afgrødemarker. Det vil derfor være hensigtsmæssigt at etablere alternative fourageringsområder, der kan aflaste de dyrkede arealer. Strandenge i området vil kunne medvirke hertil, men omkring halvdelen af engene er i dag uden husdyrgræsning og dermed uegnede for bramgæs. Nærværende undersøgelse viste, at der skal være et økonomisk incitament for at flere lodsejere ønsker at lade deres strandenge afgræsse, men at dette er svært at opnå, da mange af strandengene er små. Myndighedernes lovkrav og sanktioner i forbindelse med gældende tilskudsordninger for afgræsning opfattes også af mange lodsejere som en barriere. For at opnå større afgræssede områder vil det være fordelagtigt at etablere sammenhængende græsningsfolde, udført i samarbejde mellem lodsejere og under medvirken af myndigheder, kvægholdere og interesseorganisationer. Et ekstensivt græsningstryk kan være optimalt både for gæs og biodiversiteten.